

Veel aardbeivlinders op Schiermonnikoog

Tekst:
Wilfred Alblas en
Joost Uittenbogaard

Schiermonnikoog is in vele opzichten een bijzonder eiland. Zo spraken de Schiermonnikogers nog maar kort geleden een eigen taal die sterk afweek van het Nederlands en het Fries. En als het in het hele land grauw en regenachtig is, schijnt op Schiermonnikoog dikwijls stralend de zon.

Het eiland werd 25 jaar geleden als eerste uitgeroepen tot Nationaal Park en is het enige dat is aangewezen omdat hier vooral de natuurlijke processen vrij spel hebben. Het nationaal park werd vervolgens onderdeel van maar liefst drie verschillende Natura 2000-gebieden, als om te onderstrepen dat de natuur hier het beschermen waard is.

Op een oppervlakte van slechts 7000 ha vind je hier wadplaten met zeehonden, uitgestrekte natuurlijke kwelders met velduilen en lepelaars, een van de breedste stranden van Europa, duincomplexen met orchideerijke duinvalleien, spontaan ontstane bossen vol berk en wilg naast aangeplante bossen vol corsicaanse dennen. Er zijn geen vossen, geen mollen, geen reeën en geen marters. Voor veel soorten vormen de zeven kilometer Waddenzee die Schiermonnikoog scheidt van het vasteland een onoverkomelijk probleem. Voor flora en fauna vertrekt er niet iedere drie uur een veerboot van of naar Lauwersoog!

Bijzondere vlinderfauna

Hoewel Schiermonnikoog maar klein is, kent het dankzij deze variatie aan leefgebieden en de hoge mate van natuurlijkheid een rijke dagvlinderfauna. De afgelopen tien jaar zijn van het eiland dertig soorten gemeld.

De Arnicavallei, habitat van de aardbeivlinder op Schiermonnikoog.

Daarbij is het gewone op Schiermonnikoog soms zeldzaam, terwijl het zeldzame er gewoon kan zijn (Alblas *et al.*, 2013). Zo kan de randstedelijke vlinderaar hier doorgaans tevergeefs zoeken naar argusvlinders en ontbreken tot verbazing van de gemiddelde Drent soorten als oranje zandoogje en koevinkje volledig. Algemene soorten als boomblauwtje, landkaartje en gehakkelde aurelia zijn schaars. Soorten waar de vlinderaar van de vaste wal voor uit zijn bed komt, zoals duinparelmoervlinder, heivlinder en aardbeivlinder, komen op Schiermonnikoog daarentegen wijd verspreid voor. Op deze laatste soort zoomen we in dit artikel verder in. Het blijkt dat onbevangen rondkijken ook in veel bezochte gebieden tot interessante ontdekkingen kan leiden.

De aardbeivlinder is in Nederland een zeldzame soort geworden. We komen nog tot zo'n 15-25 populaties. De afgelopen tien jaar werd de soort slechts uit 48 atlasblokken (5x5 km) gemeld (Bron: NDFF). De belangrijkste populaties bevinden zich op de Veluwe, in de Hollandse Duinen, in Noordwest-Overijssel, in het Bargerveen en op Schiermonnikoog.

Vochtige graslanden en duinvalleien

Sinds het verdwijnen van de aardbeivlinder van Terschelling is Schiermonnikoog het enige Nederlandse waddeneiland waar nog aardbeivlinders vliegen. De vlinders zijn vooral bekend van twee nabij het dorp gelegen vliegplekken. Dit betreft in beide gevallen vochtige graslanden, waar de waardplant tormentil volop groeit. In 1995 en 1996 heeft op een van deze plekken onderzoek plaatsgevonden naar habitatvoorkeur en nectargebruik, en naar verspreiding van individuele vlinders volgens de merk- en terugvangmethode (Duifhuizen, 1995 en 1996). Daarbij werd alleen ei-afzet waargenomen op tormentil en niet op andere plantensoorten. Verder konden geen verplaatsingen van vlinders van duinvalleien naar droge duinen of vice versa worden vastgesteld.

Op deze twee vliegplekken worden door de familie Van der Wal sinds 2001 op twee soortgerichte monitoringroutes de aardbeivlinders geteld. Op deze routes samen zijn gemiddeld 25 aardbeivlinders per jaar gezien. De trend over deze periode volgt op de ene route de landelijk gemeten lichte stijging. Op de andere lijkt sprake van een lichte daling. Uit vergelijking met de landelijke index voor de aardbeivlinder uit het Meetnet Dagvlinders blijkt, dat de schommelingen in aantallen op het eiland redelijk de landelijke patronen volgen. Vooral 2009 was een goed jaar, en ook 2014 lijkt bovengemiddeld. Met name begin jaren

Joost Uittenbogaard

Aardbeivlinder.

Verspreiding van de aardbeivlinder in Nederland 2005-2014. Bron: NDFD.

negentig lag het aantal aardbeivlinders in Nederland beduidend hoger dan deze eeuw. Hoe de situatie op Schiermonnikoog toen was, weten we niet omdat er toen geen systematische tellingen zijn gedaan.

Inventarisatie

In 2013 inventariseerden wij de duinen van Schiermonnikoog op dagvlinders (Alblas *et al.*, 2013). We hadden vooraf de verwachting de aardbeivlinder meer verspreid aan te treffen dan tot dan toe bekend was. Het nadeel van bekende, goed bereikbare vliegplekken is dat iedereen vooral daar gaat kijken. Vlinderaars die aardbeivlinders willen zien, gaan naar de bekende plekken en keren tevreden terug naar de wal met een leuke waarneming en meestal ook met een paar mooie foto's. Maar elders op het eiland bevinden zich meer geschikte valleien met veel tormentil. Ook in de open duinen bevindt zich potentieel leefgebied, waar gezien ervaringen elders (bijvoorbeeld in de duinen aan de Hollandse kust, Mourik en Kan (1996)), volop aardbeivlinders zouden kunnen vliegen.

Tijdens onze inventarisatie van de dagvlinders van het open duin hoopten we meer zicht te krijgen op de verspreiding van de aardbeivlinders op het eiland. Helaas was het weer in het geplande telweekend in 2013 te slecht om een goed beeld te krijgen. Dat we ondanks de kou, wind en regen toch nog 37 aardbeivlinders op 11 verschillende plekken zagen, vonden we echter veelzeggend en het stimuleerde ons het een jaar later nogmaals te proberen.

In het voorjaar van 2014 hadden we meer geluk. In het weekend van 16-18 mei troffen we optimale omstandigheden met onbewolkte dagen met weinig wind en een temperatuur van meer dan 15 graden. Dit leverde verdeeld over drie dagen 87 aardbeivlinders op, verspreid over 11 kilometerhokken. Ter vergelijking: Duifhuizen (1995) zag op 10 waarnemingsdagen in totaal 39 exemplaren. In 1996 ging het om een onge-

kend aantal waarnemingsdagen gedurende 6 weken om 33 vlinders (Duifhuizen, 1996). In beide jaren werd met name gekeken rond de Hertebosvallei en in de Westerdunnen en was de doelstelling niet een eilandbrede inventarisatie. Toch lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat de trefkans om een aardbeivlinder te zien op Schiermonnikoog de afgelopen decennia niet afgenomen is.

Op Schiermonnikoog bevinden zich verschillende vochtige duinvalleien waar een consequent maai-beheer wordt uitgevoerd. Van twee hiervan waren zoals gezegd aardbeivlinders bekend. In 2014 ontdekten we echter nog zes tormentilrijke vliegplekken: bij de Westerplas, langs de Reddingsweg, de Bernardweg, het Bospad, het Lieuwe Trientjepad en langs het Johannes De Jongh-pad. Het betreft hier behoorlijk geïsoleerd van elkaar liggende plekken, zowel door de afstand van meerdere kilometers, als door het feit dat zich tussen deze vliegplaatsen obstakels bevinden zoals gesloten boscomplexen. We vermoeden dan ook dat we hier niet met zwervers maar met populaties te maken hebben.

Aardbeivlinders in de duinen

Onze telinspanningen richtten zich vervolgens op de zandige open duinen van het Kapenglop en de

Verspreiding van de aardbeivlinder op Schiermonnikoog in 2014. Bron: NDFD.

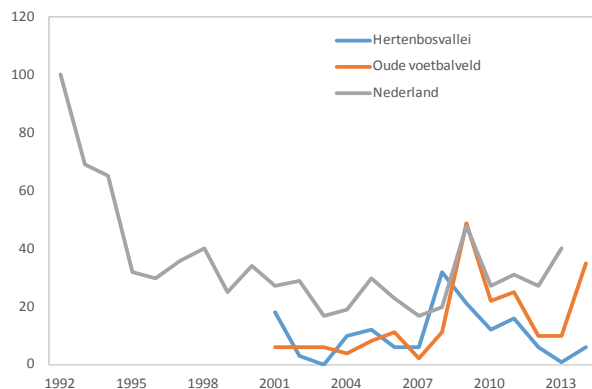
In vergraste duinen werden onverwacht veel aardbeivlinders gezien.

Westerduinen. Deze duincomplexen liggen relatief dicht bij de bekende vliegplekken en kenmerken zich door geaccidenteerde duinen met veel dauwbraam in lage vegetaties met relatief veel open zand. Van het Kapenglop wisten we bovendien dat hier volop bos-aardbei groeit en we waren nieuwsgierig of dat een aantrekkende werking op aardbeivlinders zou hebben. Inderdaad troffen we de soort in beide duincomplexen aan. De aantallen waren echter laag.

Daarop verlegden we onze aandacht naar de duinen langs de zeereep, waar nauwelijks tormentil aanwezig is. Deze duinen zijn op Schiermonnikoog behoorlijk begroeid geraakt met duindoornstruwelen en hoge verwachtingen hadden we er niet van. Tot onze verrassing vlogen juist hier de hoogste aantallen aardbeivlinders. Ook op plekken die er op het eerste gezicht totaal ongeschikt uitzagen troffen we ze aan. Ons beeld van de voorkeursbiotoop verschoof door deze ervaring behoorlijk. Van pionierssituaties in open duinen naar duinen die verder in de successie zijn, met mozaïeken met duindoorn. Een verklaring hiervoor kan gelegen zijn in de luwte die dit leefgebied heeft boven het meer open duin. Duifhuizen (1995) vond meer aardbeivlinders nabij struweel dan in open graslanden. Oteman en Rijkelijkhuzen (2011) vonden dat vrouwtjes hun eitjes bij voorkeur afzetten op plekken met veel strooisel, mogelijk omdat de poppen overwinteren in de strooisellaag.

Conclusie

Op Schiermonnikoog heeft de aardbeivlinder een grotere verspreiding dan tot voor kort gedacht. Dit kwam aan het licht door gebiedsdekkend onderzoek, waarbij de waarnemers onbevangen op allerlei plekken gingen kijken, of die nou als vliegplaats bekend waren of niet, en ook op plekken die op voorhand niet leken te voldoen aan het beeld van geschikt leefgebied. Daarbij werd de soort in sterk verschillende habitats aangetroffen: natte duinvalleien, droge duinen en kwelders. De buitenduinen met een zekere mate van vergrassing en opslag van struweel herbergden de meeste aardbeivlinders. Het lijkt er sterk op dat de soort op het eiland verschillende waardplanten gebruikt. Recente

Aantallen aardbeivlinders in Nederland en op de monitoringroutes.

waarnemingen van ei-afzet ontbreken echter. Door de grote verspreiding en het gevarieerde habitatgebruik heeft de aardbeivlinder goede kansen om op Schiermonnikoog duurzaam voort te bestaan. Een calamiteit op de ene plaats of een verandering van beheer op de andere zal de soort niet snel de das om doen. Wel is het zaak bij het beheer rekening te blijven houden met aardbeivlinders. Dit kan door het tegengaan van (nog) verdere verstruweling via het instellen van extensieve vormen van begrazing, door gefaseerd te maaien op vliegplaatsen en door duinherstelmaatregelen kleinschalig en gefaseerd uit te voeren. Beheerder Natuurmonumenten is daar gelukkig graag toe bereid.

Literatuur

Alblas, W., T. en R. Boelen, M. de Heer, E. Jansen, J. Uittenbogaard en C. en C van der Wal, Dagvlinderinventarisatie Open Duin Schiermonnikoog 2013, Natuurmonumenten, 2013.

Alblas, W., J. Bouma, M. de Heer en J. Uittenbogaard, Inventarisatie Aardbeivlinder Schiermonnikoog 2014, Natuurmonumenten, 2014.

Duifhuizen, P., De Aardbeivlinder op Schiermonnikoog; Een onderzoek naar de verspreiding van de aardbeivlinder op Schiermonnikoog en de ecologische aspecten die hiermee samenhangen, De Vlinderstichting, 1995.

Duifhuizen, P., De Aardbeivlinder op Schiermonnikoog 2; Een onderzoek naar de eisen die de aardbeivlinder stelt aan zijn leefgebied in de duinen op Schiermonnikoog, De Vlinderstichting rapportnummer VS 96, 1996.

Mourik, J. en P. Kan, Waar leeft de aardbeivlinder in de duinen? Vlinders (2), 1996.

Oteman, B. en M. Rijkelijkhuzen, Plaggen voor de aardbeivlinder, Vlinders (1), 2011.

Dank

We danken Chris van Swaay voor zijn opmerkingen bij een concept van dit artikel en voor het vervaardigen van de verspreidingskaart en de grafiek. Ook dank aan Mireille de Heer, Tera en Rene Boelen, Erik Jansen, Judith Bouma, Cynthia Borrás, Cees en Christa van der Wal voor hun gezelschap en hun waarnemingen waarop dit artikel is gebaseerd.